

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-22\(51\)-215-230](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-22(51)-215-230)

UDC 159.922

dr Ewelina Szlachta,

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie

Asystent, Katedra Dydaktyki,
edukacji Szkolnej i Pedeutologii.

Lublin, Polska.

szlachta_ewelina@op.pl

ILUZJA WOLNOŚCI W KŁAMSTWIE – WYCHOWANIE DO POSZANOWANIA PRAWDY I ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA SŁOWO

Adnotacja. Przedmiotem analiz w przedstawionym opracowaniu będzie definicyjne ujęcie kłamstwa i charakterystyka podstawowych form kłamstwa, prezentowanie iluzoryczności wolności w kłamstwie oraz wskazanie korzyści dla wychowania ku poszanowaniu prawdy oraz odpowiedzialności za słowo wynikających z wprowadzenia filozofowania z dziećmi jako jednej z metod pracy z dziećmi, elementów stanowiących jego esencję oraz pedagogiczne aspekty wychowania w poszanowaniu prawdy i odpowiedzialności za słowo. Zostanie także zwrócona uwaga na implikacje odrzucenia prawdy dla rozwoju człowieka. W tej perspektywie zostaną nakreślone funkcje wartości prawdy i odpowiedzialności za słowo w perspektywie warstwowej teorii rozwoju osoby S. Kunowskiego (warstwa biologiczna, warstwa psychiczna, warstwa kulturowa, warstwa światopoglądowa), w której są wskazane funkcje jakie pełnią wartości: prawda oraz odpowiedzialność w kontekście poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo. Następnie zostanie nakreślona charakterystyka filozofowania z dziećmi jako metody pracy prowadzącej do kształtowania postaw poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo, którą należy wprowadzić do programu kształcenia przyszłych nauczycieli. W artykule są konkretyzowane zadania przyszłego nauczyciela-wychowawcy, które odnoszą się do dwóch podstawowych płaszczyzn działania w kontekście poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo – jako odbiorcy oraz twórcy informacji. W tej perspektywie istotne stają się umiejętności wyszukiwania prawdziwych informacji, rozpoznawania manipulacji oraz kształtowanie nawyku sprawdzania ich źródeł, charakteryzujące użytkownika jako odbiorcę przekazu. W artykule akcentowano uwagę na wychowanie do poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo w kontekście funkcjonowania osoby w wirtualnej społeczności stanowi jedno z

podstawowych zadań stawianych przed nowoczesną szkołą. Całość opracowania kończy spis literatury, która została wykorzystana podczas pracy nad powyższymi zagadnieniami.

Słowa kluczowe: kłamstwo; filozofowanie z dziećmi; wychowanie do prawdy; wychowanie do odpowiedzialności za słowo; filozofia.

WPROWADZANIE / ВСТУП / INTRODUCTION

Sformułowanie problemu. Intensywny rozwój nowych technologii informacyjnych oraz platform społecznościowych, umożliwiających coraz szybszy przepływ informacji między ich użytkownikami, pozwala na tworzenie, gromadzenie oraz przesyłanie nowych informacji. Pozorna anonimowość w przestrzeni internetowej staje się podstawą dla idei niczym nieskrępowanej wolności i braku odpowiedzialności za swoje działania i słowa. Fundamentalnym zadaniem stojącym przed nauczycielem jest kształtowanie postawy poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo, a także wyposażenie ucznia w odpowiednie umiejętności, pozwalające bezpiecznie poruszać się sferze wirtualnej społeczności. Zadania nauczyciela-wychowawcy odnoszą się do dwóch podstawowych płaszczyzn działania w kontekście poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo – jako odbiorcy oraz twórcy informacji. W tej perspektywie istotne stają się umiejętności wyszukiwania prawdziwych informacji, rozpoznawania manipulacji oraz kształtowanie nawyku sprawdzania ich źródeł, charakteryzujące użytkownika jako odbiorcę przekazu. Zadania nauczyciela-wychowawcy odnoszą się do dwóch podstawowych płaszczyzn działania w kontekście poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo – jako odbiorcy oraz twórcy informacji. W tej perspektywie istotne stają się umiejętności wyszukiwania prawdziwych informacji, rozpoznawania manipulacji oraz kształtowanie nawyku sprawdzania ich źródeł, charakteryzujące użytkownika jako odbiorcę przekazu. Wychowanie do poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo w kontekście funkcjonowania osoby w wirtualnej społeczności stanowi jedno z podstawowych zadań stawianych przed nowoczesną szkołą.

Analiza najnowszych badań i publikacji. Biorąc pod uwagę fakt, że dane dotyczące społeczno-psychologicznych cech przejawów indywidualnego kłamstwa są niezwykle ograniczone, zjawisko to wymaga gruntownych i systematycznych badań. Należy zauważyć, że badano różne aspekty kłamstwa rozpatrywane w ujęciu wielu nauk (filozofia, psychologia, socjologia, prawoznawstwo). W szczególności w literaturze naukowej zjawisko kłamstwa rozpatrywano z punktu widzenia moralności (E. Belyakova, D. Dubrovskiy,

M. Lewis, N. Lyubimova, K. Melitan, E. Pinkoffs, K. Saarni, itp.); w wyniku stosunków społecznych (V. Znakov, K. Solomon, O. Tarasov, O. Fry, Yu. Shcherbatykh itp.); jako przejaw cech osobistych (J. Dupre, P. Ekman, O. Lippmann, S. Simon, K. Snyder itp.). Jednak większość koncepcji ma charakter teoretyczny, a dostępne badania empiryczne z reguły nie opierają się na rozwiniętej teorii komunikacji i mają charakter epizodyczny.

CEL I ZADANIE / МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Celem prezentowanego artykułu jest ukazanie iluzoryczności wolności w kłamstwie oraz wskazanie korzyści dla wychowania ku poszanowaniu prawdy oraz odpowiedzialności za słowo wynikających z wprowadzenia filozofowania z dziećmi jako jednej z metod pracy z dziećmi.

Zgodnie z określonym celem w artykule określono następujące **zadania**:

- przeprowadzić analizę teoretycznych aspektów problemu badawczego;
- przeprowadzić analizę uzyskanego w literaturze materiału i wprowadzanie wniosków.

TEORETYCZNE PODSTAWY BADAŃ / ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Definicja kłamstwa

Teoretyczne dociekania dotyczące fenomenu kłamstwa zajmowały na przestrzeni wieków wielu uczonych, którzy definiując to zjawisko rozmaicie rozkładali akcenty na charakteryzujących je elementach. Poddając się refleksji nad wybranym zagadnieniem, badacze podkreślali rolę kłamiącego bądź okłamywanego, skupiali się na kłamstwie rozpatrywanym jako czynność, akcentowali jego strukturę lub poszczególne aspekty takie, jak: świadomość, czy moralność [1]. Mnogość podejść w określaniu tego, czym jest kłamstwo skutkowało w powstawaniu wielu definicji tego zjawiska. Wobec szerokiego zainteresowania tą tematyką nie sposób przedstawić wszystkich sformułowanych przez filozofów określeń.

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjmuje się definicję kłamstwa W. Chudego. Wojciech Chudy szeroko zajmujący się problemem kłamstwa, przedstawił w «Fenomenologii kłamstwa» dwie następujące definicje: «I. Kłamstwo to wypowiedanie rzeczy we własnym przekonaniu fałszywych II. Kłamstwo to świadome wprowadzanie kogoś w błąd» [1]. Powyższe dwie definicje można uznać niejako za podsumowanie teoretycznego namysłu nad terminem «kłamstwo» ponieważ, jak zaznacza autor, każde definicyjne ujęcie kłamstwa jakiego dokonywali uczeni, w rezultacie ma wyraz w jednej z

zaprezentowanych powyżej formuł. Istotną dziedziną kłamstwa staje się subiektywność ludzka, wyrażająca się w intencji człowieka oraz niezgoda na zastaną rzeczywistość, którą podmiot poprzez kłamstwo chce zmienić. Ponadto autor zaznacza, że w perspektywie rozkwitu nauk psychologicznych oraz rozwoju techniki i środków masowego przekazu, zaczęto interesować się zjawiskiem samookłamywania się – autokłamstwo [1].

Podstawowe formy kłamstwa

W. Chudy dokonując analizy zjawiska jakim jest kłamstwo, przedstawia trzy podstawowe formy, w których jest ono wyrażane, a mianowicie: półprawdę, omyłkę oraz przemilczenie, które pełnią istotną rolę w działaniach manipulacyjnych. Wobec czego nie bez podstaw P. Wierzbicki umieścił w jednej ze swoich prac następujące stwierdzenie: «kłamstwo nowoczesne polega na manipulowaniu drugim człowiekiem» [2].

W. Chudy omawia problem półprawdy w kontekście adekwatności prawdy oraz wyrażania sądów, które są prawdziwe w sposób absolutny, gdzie mamy do czynienia z pewnym optimum informacji, dzięki którym można dokonać takiego osądu. Natomiast istotą półprawdy – komunikatu półprawdziwego jest ukrycie istotnej części prawdy, dzięki której mógłby zostać wydany sąd o charakterze prawdy absolutnej, a więc podmiot posługujący się półprawdą celowo nie zachowuje powyższego optimum informacyjnego. Wobec tego, taki komunikat nie jest w pełni prawdziwy, ani w pełni fałszywy. Jednak W. Chudy zaznacza, że na co dzień wszyscy posługujemy się półprawdami, jednak są to przypadki, gdzie nie można mówić o kłamstwie, ze względu na to, że pomijane przez nas informacje nie są istotne dla rozmówców [2].

W przeciwieństwie do kłamstwa omyłka zachodzi nieświadomie, jednak ze względu na dwa podstawowe aspekty ją charakteryzujące wlicza się tę formę w dziedzinę kłamstwa. Przede wszystkim kłamstwo oraz manipulacja mają swoje oparcie w tendencji do omyłek oraz braku spostrzegawczości, które ułatwiają działania podmiotowi mającemu złe intencje. Ponadto omyłka jest także fundamentem błędów w bilansie aksjologicznym, jakiego dokonuje podmiot działania, a mianowicie tego, że jest on zdania, że kłamstwo mu się opłaci, co skutkuje odrzuceniem wartości prawdomówności [2].

Trzecią wyróżnioną formą kłamstwa jest przemilczenie, które wyraźnie należy odróżnić od milczenia, które jest celowym, w pełni świadomym, o absolutnym charakterze powstrzymywaniem się od mowy. Podmiot działania całkowicie powstrzymuje się od ujawnienia być może ważnej dla drugiego człowieka prawdy. Natomiast przemilczenie oprócz milczenia dotyczącego prawdy, charakteryzuje się także elementem maskującym, który ma za zadanie

odwrócić uwagę od zatajonej części, a więc poprzez manipulację skłonić do uznania przez drugiego nieprawdy. W. Chudy uważa, że forma kłamstwa, jaką jest przemilczenie jest bardzo niebezpiecznym narzędziem, ponieważ posiada pewną «atrakcyjność» ze względu na swoją wieloznaczność oraz niezwykłą skuteczność, a także w porównaniu z bezpośrednim kłamstwem czy obelgami, wydaje się być obarczone mniejszym złem moralnym [2].

T. Witkowski wskazuje następujące rodzaje kłamstw:

- kłamstwa grzecznościowe, które występują w kulturze języka i należą do zwrotów grzecznościowych mających na celu oszczędzenie drugiej osobie przykrości; często wypowiedane w formie przyjętych formułek grzecznościowych, np. na pytanie, jak się czujemy, odpowiadamy, że dobrze pomimo tego, że nasza odpowiedź nie odpowiada stanowi faktycznemu;

- fałszowanie emocji, które polega na ukryciu emocji;

- kłamstwa egotystyczne – poprawiające naszą samoocenę;

- aktywne ukrywanie, to rodzaj kłamstwa polegający na ukrywaniu jakiegoś faktu, wymagający przygotowania od osoby kłamiącej, np. gdy tłumaczymy się w sytuacji kiedy nie uda nam się otrzymać danej obietnicy;

- uwiarygodnienie fałszywych «faktów» odbywa się w momencie, kiedy osoba kłamiąca chce przekonać swojego rozmówcę, że wypowiada wiarygodne fakty;

- kłamstwo destrukcyjne, które ma na celu jedynie wyrządzić szkodę (np. kłamstwo z zazdrości, zemsty itp.);

- manipulowanie faktami, polegające na stosowaniu selekcji faktów w celu osiągnięcia wpływu na przekonania, światopogląd czy postawę; jest to pewien dobór przekazywanych treści [3].

Do powyższych rodzajów kłamstwa warto dodać jeszcze typy kłamstw zaproponowane przez J. Kucharskiego, a są to:

- kłamliwe obietnice; kłamliwa obietnica pojawia się wtedy, gdy obiecujący stwarza pozory, że obiecuje, zatem nie ma zamiaru tej obietnicy dotrzymać, charakterystycznym elementem tego typu kłamstwa jest brak woli dotrzymania obietnicy;

- plotka, która jest rodzajem kłamstwa manipulacyjnego i jest związana z życiem prywatnym oraz tajemnicą, nie zawierają prawdziwych informacji [4].

Implikacje odrzucenia prawdy

Kłamstwo posiada swoją swoistą dynamikę, można odnieść je do teraźniejszości, przeszłości a także przyszłości. Wobec tego można powiedzieć, że istnieje ono w czasie oraz może oddziaływać na zdarzenia. Ponadto do kłamstwa można odnieść także stwierdzenie – hasło mówiące o tym, że

«wartości chodzą stadami», a więc stanowią pewną sieć w którą jest uwikłany człowiek. Nigdy nie występują samotnie, a człowiek poprzez działanie realizuje pewne wartości, które pociągają za sobą realizację innych, kolejnych, które są ze sobą powiązane [5]. Podobnie jest z kłamstwem, ponieważ tak, jak wartości, «kłamstwa także chodzą stadami». Każde wypowiedziane kłamstwo pociąga za sobą kolejne, które będzie pełniło funkcję stabilizatora, podpory utrzymującej to pierwsze, która będzie nadawała mu wiarygodność i odsuwała moment demaskacji. W konsekwencji człowiek zostaje wplątany w sieć kłamstw, które początkowo, teoretycznie dające ułudę wolności, swoistego nieograniczenia w ostateczności stanowią jego więzienie [6]. Powyższą sytuację idealnie oddaje sentencja starożytnego mędrca Teognisa, odnosząca się do kłamstwa, która brzmi następująco: «Gdy raz z ust człowieka padnie, staje się on jego niewolnikiem» [6].

T. Styczeń wskazuje na to, że człowiek w imię źle rozumianej wolności, poprzez swoje czyny może wystąpić przeciwko prawdzie, a co najważniejsze wystąpić przeciwko prawdzie o sobie samym [7]. Człowiek poprzez ucieczkę od prawdy, odrzucenie jej i skierowanie się ku kłamstwu, ucieka przede wszystkim od samego siebie, niszczy swoją tożsamość oraz moralność. Według autora, to umiłowanie prawdy kieruje nas ku wolności, a urzeczywistnianie jej w swoim życiu prowadzi do samorealizacji, autokreacji i samospełnienia [8]. Także F. Adamski wskazuje, że kłamstwo wewnętrznie niszczy i zniewala osobę dopuszczającą się tego czynu. Kłamca wypacza swoją osobowość oraz przede wszystkim niszczy swoją wrażliwość moralną, poprzez co zagłusza swoje sumienie i w konsekwencji kłamstwo przestaje być przez niego postrzegane, jako coś negatywnie moralnego [9].

Wychowanie do poszanowania prawdy

Mając na uwadze zagrożenia jakie niesie ze sobą kłamstwo, z pedagogicznego punktu widzenia istotne staje się wychowanie do poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo. W. Chudy wskazuje na dwa podstawowe wymiary tegoż wychowania, a mianowicie pierwszy z nich – negatywny, który wiąże się z działaniami, które bezpośrednio przynoszą kres kłamstwu, a więc ze zdemaskowaniem kłamstwa lub wyznaniem go przez sprawcę. Ten aspekt nieodłącznie jest związany z karą oraz przebaczeniem, wzięciem odpowiedzialności za swoje słowa, które bezpośrednio odnoszą nas do prawdy i pozwalają kłamcy ponownie się ku niej zwrócić. Natomiast drugi wymiar wychowania do prawdy można określić tym «właściwym», ponieważ głównym jego celem jest prewencja, a więc zapobieganie zaistnienia kłamstwa, poprzez przekonanie ludzi, że warto cenić prawdę [10].

Kłamstwo może wydawać się przejawem naszej wolności, gdzie mamy wolny wybór – działać w zgodzie z prawdą lub sprzeniewierzać się jej. Jednak badając strukturę kłamstwa oraz jego wpływ na jednostkę wyraźnie widać, że kłamstwo nie ma nic wspólnego z wolnością, a wręcz przeciwnie – wiąże nam ręce i duszę. Wobec podjętych w opracowaniu rozważań idealnym podsumowaniem zdają się być słowa Alberta Camus: «Być wolnym, to móc nie kłamać» [11]. Natomiast z pedagogicznego punktu widzenia istotne jest mądrze i świadomie prowadzone wychowanie do prawdy oraz odpowiedzialności za słowo, które sprzyja integralnemu rozwojowi osoby wychowanka a w konsekwencji zaprocentuje w życiu jednostek oraz społeczeństw.

Odnosząc się do warstwicowej teorii rozwoju człowieka S. Kunowskiego [12], możemy wskazać funkcje jakie pełnią wartości: prawda oraz odpowiedzialność w kontekście poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo.

Warstwa biologiczna [13]:

- urzeczywistnienie wartości prawdy oraz odpowiedzialności za słowo zapobiega niebezpieczeństwom związanym z działaniami autodestrukcyjnymi oraz wymierzonymi w innych na płaszczyźnie sfery biologicznej, wychodzącymi poza literę prawa stanowionego oraz naturalnego;
- nie pozwalają ulec manipulacjom oraz nieprawdziwym informacjom składającym się na fałszywy obraz fizycznej strony natury ludzkiej – własnej oraz innych osób;
- pozwalają przewidzieć skutki działań związanych z zaburzoną dietą, używkami, nieprzestrzeganiem standardów higieny osobistej; używaniem środków psychoaktywnych itp., – pozwalają dostrzec prawdę i nie pozwalają ulegać «romantyzowaniu» uzależnień oraz zaburzeń.

Warstwa psychiczna:

- urzeczywistnienie wartości prawdy oraz odpowiedzialności za słowo pozwala zauważyć i zrozumieć różnice między rzeczywistością a fikcją wykreowaną na potrzeby wirtualnej przestrzeni;
- wyznaczają pozytywny stosunek do samego siebie, który nie pozwala na rozwój kompleksów, a jednocześnie pozwalają na uświadomienie sobie prawdy o sobie jako człowieku, nie pozwalają na zachowania narcystyczne i egoistyczne w przestrzeni wirtualnej;
- pozwalają na uzmysłwienie własnych możliwości oraz akceptację sfer, które wymagają nakładów pracy w celu osiągnięcia lepszych wyników, np. rozwijanie swoich talentów i dzielenie się nimi z szerszą publicznością w Internecie;

- przeciwdziała nieprawidłowościom powstającym w procesie poznawania, zapobiega uleganiu manipulacjom w procesie poznawczym oraz w prowadzonej argumentacji, podczas dyskusji w przestrzeni wirtualnej;
- zapobiega formowaniu zakłamanego obrazu świata, zjawisk, procesów oraz rzeczy, pozwala wykształcić nawyk sprawdzania rzetelności przeczytanych informacji oraz samych źródeł.

Warstwa społeczna:

- urzeczywistnienie wartości prawdy oraz odpowiedzialności za słowo wyznacza kierunek dla budowania zdrowych i opartych o prawdę oraz odpowiedzialność za słowo relacji z innymi ludźmi w przestrzeni wirtualnej oraz osobistej; odpowiedzialnego budowania wspólnotowości oraz chęci udziału w życiu publicznym opartej o poszanowanie prawdy;
- określają standardy komunikacji międzyludzkiej, ułatwiają nawiązywanie przyjaźni oraz związków;
- zapobiegają działaniom o charakterze agresywnym, nieprzemysłanej społecznej aktywności.

Warstwa kulturowa:

- urzeczywistnienie wartości prawdy oraz odpowiedzialności za słowo przeciwdziała podatności na manipulacje, półprawdy prezentowane w mass mediach, w szeroko pojętej sferze kultury popularnej;
- zapobiega działaniom godzącym w prawo związane z własnością intelektualną, plagiatem, podszywaniem się pod autora danego dzieła, wykorzystaniem dzieł innych ludzi;
- zapobiega aktywnościom godzącym w wartości kulturowe, np. Patostreaming;
- wyznacza standardy dla przekazywanych informacji oraz prowadzonych dyskusji, dotyczących kultury jako takiej oraz jej wytworów.

Warstwa światopoglądowa:

- urzeczywistnienie wartości prawdy oraz odpowiedzialności za słowo pozwala wyznaczać cele krótkoterminowe oraz długofalowe dotyczące dążenia do ideału, wzrostu w człowieczeństwie;
- motywują do działań na rzecz samorozwoju, wprowadzania zmian światopoglądowych mających na celu dążenie do mądrości;
- pozwala rewidować własne poglądy w oparciu o merytoryczne głosy w prowadzonych w różnych formach dyskusjach – sprawdzanie źródeł głoszonych tez oraz przytaczanych statystyk; w konsekwencji prowadzi do kształtowania kultury myślenia;

- zapobiega zaburzeniom w procesie syntezy światopoglądowej wynikającym z oddziaływania różnych ideologii; zapobiega podatności na manipulacje ideologii.

W tej perspektywie wartości, jakimi są prawda oraz odpowiedzialność pełnią funkcje: prewencyjną, motywacyjną, interpersonalną oraz intrapersonalną. Są to wartości, których urzeczywistnianie ze swej istoty zapobiega zachowaniom zagrażającym prawidłowemu rozwojowi osoby wychowanka. Rozwojowi prowadzącemu do pełni człowieczeństwa, aktualizacji jego potencjalności. Ponadto, będąc wartościami moralnymi, motywują i pociągają do ich realizacji na różnych płaszczyznach życia człowieka: jako jednostki oraz części różnych grup społecznych i społeczeństwa. Funkcje interpersonalna i intrapersonalna odnoszą się do relacji, kolejno: z innymi i do samego siebie. Wobec tego realizacja wartości prawdy i odpowiedzialności za słowo w perspektywie powyższych funkcji sprowadza się do budowania relacji opartych o prawdę o sobie i innych, oraz umiejętność komunikacji, w której poszanowanie prawdy i odpowiedzialność za słowo stanowi fundament dialogu z drugim człowiekiem.

Mając na uwadze korzyści w rozwoju każdej z warstw jakie wychowanie do poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo – urzeczywistniania tych wartości staje się fundamentalnym zadaniem dla nauczyciela, wychowawcy.

METODY BADAWCZE / МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

W badaniach wykorzystaliśmy ogólne zasady naukowe, które pomogły doprecyzować koncepcje badań. W procesie badawczym zastosowano metodę analizy i syntezy.

WNIKI WYSZUKIWANIA / РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Analiza celów kształcenia – wymagań ogólnych z Podstawy Programowej kształcenia ogólnego dla klas I–III wskazuje, że wśród nich znajdują się odniesienia do kształtowania postawy poszanowania prawdy oraz postawy odpowiedzialności w ogóle, które ze względu na charakter wartości także możemy odnieść do odpowiedzialności za słowo.

W Tabeli znajdują się zapisy z Podstawy Programowej kształcenia ogólnego dla klas I–III [14].

Tabela

Poszanowanie prawdy i odpowiedzialność za słowo w ogólnych celach kształcenia Podstawy Programowej kształcenia ogólnego dla klas I-III

Poszanowanie prawdy	Odpowiedzialność za słowo
odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych	przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad
ma świadomość obecności nieprawdziwych informacji, np. w przestrzeni wirtualnej, publicznej; sprawdza informacje	ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: (...) odpowiedzialność (...) oraz inne
rozdziela pożądane i niepożądane zachowania innych osób (również uczniów) korzystających z technologii, zwłaszcza w sieci Internet	dostrzega, że każdy powinien brać odpowiedzialność za swoje wybory; odkrywa, że jego wybór rodzi konsekwencje, które dotyczą jego samego
dostrzega, że granice jego wolności wytycza godność i dobro innych osób	

Każdy z powyższych celów kształcenia może być realizowany za pomocą alternatywnej metody pracy jaką są dociekania filozoficzne. Praca za jej pomocą wymaga dużego zaangażowania od nauczyciela oraz odpowiedniego przygotowania. Podstawą dla organizacji zajęć, wykorzystujących filozofowanie z dziećmi, jest teoretyczne przygotowanie prowadzącego – nauczyciel powinien mieć wiedzę z zakresu historii filozofii, największych systemów filozoficznych, aksjologii, etyki czy teorii poznania. Stanowią one zasób wiedzy nauczyciela, który na tej podstawie planuje zajęcia – należy jednak pamiętać, że filozofowanie z dziećmi nie polega na analizie tekstów filozoficznych i zapamiętywaniu definicji. Istotą tej metody jest proces dochodzenia do odpowiedzi na omawiane przez grupę pytanie lub zagadnienie, nazywane Ważnym Pytaniem [15].

Zajęcia wykorzystujące dociekania filozoficzne posiadają określoną strukturę, która może być także wykorzystana w toku różnych zajęć. Ł. Krzywoń wyróżnił pięć etapów: przygotowania i rozgrzewka, prezentacja materiału i refleksja, Ważne Pytania i refleksja, filozoficzne dociekania, podsumowanie zajęć i ewaluacja. Pierwszy etap sprowadza się do takiego przygotowania pomieszczenia, w którym odbywają się zajęcia, aby każdy z uczestników widział i słyszał innych (np. siadamy w kole). Rozgrzewka odnosi się do krótkich zabaw, które rozluźnią atmosferę i pozwolą uczestnikom zajęć poczuć się swobodnie. Drugi etap dotyczy zaprezentowania materiału, który będzie punktem wyjścia do prowadzonej dyskusji (np. krótki film, obraz, historia, fragment książki, którą interesują się uczniowie, streszczenie jakiegoś wydarzenia, które miało miejsce

w społeczności lokalnej). Istotne jest aby forma prezentacji materiału była ciekawa dla grupy z którą pracujemy. Po prezentacji następuje czas na refleksję nad materiałem – wobec tego, nie rozpoczynamy dyskusji bezpośrednio po prezentacji. Na tym etapie uczniowie otrzymują czas do namysłu, analizy materiału oraz związanymi z nim zagadnieniami w ciszy. Kolejny etap jest określany mianem Ważnych Pytań. W tej części zajęć z filozofowania, dzieci próbują formułować pytanie (związane z zaprezentowanym materiałem), które chciałyby omówić i wspólnie poszukać na nie odpowiedzi. Wybór Ważnego Pytania może odbywać się poprzez głosowanie. Gdy Pytanie zostanie wybrane następuje czas na ponowną refleksję. Następnie uczestnicy zajęć przechodzą do właściwego etapu – dociekań filozoficznych. W tej części uczniowie dzielą się swoimi pomysłami, rozwiązującymi postawiony problem, z pozostałymi uczestnikami grupy. Należy zaznaczyć, że nauczyciel prowadzący lekcję powinien prowadzić grupę tak, aby uczniowie rozpoczęli dyskusję, a nie jedynie artykułowali swoje pomysły. Zajęcia kończy podsumowanie wniosków oraz ewaluacja [15].

Dociekania filozoficzne pozwalają na przełamanie tradycyjnego sposobu prowadzenia lekcji, ponieważ w swojej istocie pozwalają dzieciom na swobodną dyskusję, wymianę pomysłów i skonfrontowanie swoich przemyśleń z refleksjami koleżanek i kolegów z klasy szkolnej. Tworzy się przestrzeń dla formułowania pytań, a następnie przedstawiania kreatywnych rozwiązań dla stawionych problemów, gdzie uczestnicy zajęć samodzielnie lub z niewielką pomocą nauczyciela uczą się logicznego myślenia oraz oceniania proponowanych rozwiązań, co w konsekwencji prowadzi do kształtowania umiejętności krytycznego myślenia. Filozofowanie z dziećmi jest doskonałym sposobem na wprowadzenie ucznia w tematykę aksjologiczną – związaną z urzeczywistnieniem wartości prawdy oraz odpowiedzialności za słowo, np. poprzez dyskusję dotyczącą dylematów moralnych. Dociekania filozoficzne mogą także stać się elementem wspomagającym w procesie klaryfikacji wartości.

WNIOSKI I PERSPEKTYWY DALSZYCH BADAŃ / ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Iluzja wolności w kłamstwie stanowi niebezpieczną przestrzeń dla osoby, zagrażając jej integralnemu rozwojowi na różnych płaszczyznach. Kłamstwo, w każdej ze swoich form, jest zaprzeczeniem wolności, wiąże człowieka prowadząc do kolejnych kłamstw oraz osłabia jego wrażliwość moralną, co w konsekwencji

skutkuje brakiem odpowiedzi na wartości. Urzeczywistnienie wartości prawdy – jej poszanowania oraz odpowiedzialności za słowo staje się jednym z fundamentalnych zadań stawianym współczesnej szkole. W tej perspektywie istotne staje się poszukiwanie nowych rozwiązań dla prowadzenia procesu wychowania w ogóle, w tym w perspektywie wychowania do poszanowania prawdy oraz odpowiedzialności za słowo. Odpowiedzią może być wykorzystywanie filozofowania z dziećmi jako metody pracy, wychodzącej poza tradycyjny schemat prowadzenia toku lekcji. W trakcie dociekań filozoficznych kształtowane są umiejętności związane z urzeczywistnieniem wartości prawdy oraz odpowiedzialności – wyszukiwaniem prawdziwych informacji, rozpoznawaniem manipulacji, kształtowaniem nawyku sprawdzania źródeł, budowania relacji opartych na prawdzie.

Perspektywy dalszych badań. Analiza kłamstwa jako jednostkowo-psychologicznej właściwości osobowości obejmuje rozważenie funkcjonalnej jedności komponentów motywacyjnych, emocjonalnych, poznawczych, dynamicznych, regulacyjnych i efektywnych. Kłamstwo w dzieciństwie często tłumaczy się strachem przed karą. W okresie adolescencji takie zachowanie kształtuje się na podstawie komponentu poznawczego (obraz siebie) i emocjonalno-oceniającego (samoocena). W okresie dorosłości zachowanie kłamliwe należy rozumieć jako sposób adaptacji i reagowania na kryzysy wieku.

Do perspektyw dalszych badań odnosimy badania co do różnic płciowych w zachowaniach manipulacyjnych oraz badania aspektu psychologicznego kłamstwa.

BIBLIOGRAFIA / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] W. Chudy, *Filozofia kłamstwa. Kłamstwo jako fenomen zła w świecie osób i społeczeństw*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen, 2003.
- [2] W. Chudy, *Kłamstwo jako metoda. Esej o społeczeństwie i kłamstwie*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2007.
- [3] T. Witkowski, *Psychologia kłamstwa*. Unus, 2002.
- [4] J. Kucharski, *Usprawiedliwione kłamstwo we współczesnej etyce stosowanej*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2014.
- [5] W. Chudy, *Między Werterem a Stawroginem albo o wartości w życiu człowieka*. [Zasób elektroniczny]. Do dyspozycji: <https://is.gd/A7L50L>
Дата звернення: Жовт. 10, 2022.
- [6] W. Chudy, *Filozofia kłamstwa. Kłamstwo jako fenomen zła w świecie osób i społeczeństw*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen, 2003.
- [7] T. Styczeń, *Wolność w prawdzie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL,

2013.

- [8] K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom: elementy teorii i praktyki*. Lublin: Wydawnictwo Jedność, 2006, т. 1, s. 143–144.
- [9] F. Adamski, *Wychowanie do prawdy. Prawda i jej wrogowie: fałsz i kłamstwo*. [Zasób elektroniczny]. Do dyspozycji: <https://is.gd/WotaJH>
Дата звернення: Жовт. 10, 2022.
- [10] W. Chudy, *Kłamstwo jako metoda. Esej o społeczeństwie i kłamstwie*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2007.
- [11] Za: W. Łysiak, *Rzeczpospolita kłamców*. Salon. Nobilis 2004.
- [12] S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2004.
- [13] Por. E. Szlachta, *Urzeczywistnianie wartości moralnych a osiągnięcia edukacyjne uczniów szkół średnich*. Kraków: Scriptum, 2021.
- [14] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. z 2017 r., poz. 356. [Zasób elektroniczny]. Do dyspozycji: <https://is.gd/LqtzaG>
- [15] Ł. Krzywoń, *Filozofuj z dziećmi. Poradnik do prowadzenia filozoficznych dociekań z dziećmi i młodzieżą*. Lublin: Wydawnictwo Academicum, 2019.

ІЛЮЗІЯ СВОБОДИ В БРЕХНІ – ВИХОВАННЯ ПОВАГИ ДО ПРАВДИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СЛОВО

Доктор Евеліна Шляхта,

Люблінський католицький університет

Івана Павла II у Любліні,

асистент кафедри дидактики,

шкільної освіти та педевтології.

Люблін, Польща.

gentry_ewelina@op.pl

Анотація: Основна мета цієї статті – представити ілюзію свободи у брехні та підкреслити переваги виховання поваги до правди та виховання відповідальності за слова. Предметом аналізу в представленому дослідженні є визначення поняття брехні та характеристика основних форм брехні, уявлення про ілюзорність

свободи у брехні та вказівка на користь для виховання поваги до правди та відповідальність за слово, що виникає внаслідок запровадження філософствування з дітьми як одного із методів роботи з ними, елементи, що складають його сутність, та педагогічні аспекти виховання поваги до істини/правди та відповідальності за слово. Також, приділено увагу наслідкам відмови від правди для розвитку людини. У цьому ракурсі функції цінності правди та відповідальності за слово окреслюватимуться в ракурсі контурної теорії розвитку особи С. Куновського (біологічний контур, психологічний контур, культурний контур, світоглядний світоглядний), у якій вказано функції, які виконують цінності: правда та відповідальність у контексті поваги та відповідальності. Окреслено особливості філософствування з дітьми як методу роботи, що веде до формування установок поваги до істини/правди та відповідальності за слово, який необхідно ввести до навчальної програми майбутніх учителів. У статті конкретизовано завдання майбутнього вчителя-вихователя, які стосуються двох основних рівнів діяльності в контексті поваги до правди та відповідальності за слово – як реципієнта та творця інформації. У цьому ракурсі важливими стають навички пошуку правдивої інформації, розпізнавання маніпуляцій та формування звички перевіряти їх джерела, характеризуючи користувача як одержувача повідомлення. У статті наголошується, що виховання поваги до правди та відповідальності за слово в контексті функціонування особистості у віртуальній спільноті є одним із основних завдань сучасної школи.

Ключові слова: брехливість; філософствування з дітьми; виховання поваги до правди; виховання відповідальності за слово; філософія.

THE ILLUSION OF FREEDOM IN A LIE – EDUCATION TO RESPECT THE TRUTH AND RESPONSIBILITY FOR THE WORD

Dr. Evelina Shlyakhta,
Ivan Paul II Catholic University of Lublin in Lublin,
assistant of the department of didactics,
school education and pedeutology.
Lublin, Poland.
gentry_ewelina@op.pl

Abstract. The main purpose of this article is to present the illusion of freedom in lying and to emphasize the benefits of fostering respect for the

truth and fostering responsibility for words. The subject of the analysis in the presented study is the definition of the concept of lies and the characteristics of the main forms of lies, the idea of the illusory freedom in lies and the indication of the benefit for the education of respect for the truth and responsibility for the word, which arises as a result of the introduction of philosophizing with children as one of the methods of working with them. elements that make up its essence and pedagogical aspects of education of respect for the truth and responsibility for the word. Also, attention is paid to the consequences of rejecting the truth for human development. In this perspective, the functions of the value of truth and responsibility for the word will be outlined in the perspective of the contour theory of personality development of S. Kunovsky (biological contour, psychological contour, cultural contour, worldview), which indicates the functions performed by values: truth and responsibility in the context of respect and responsibility. The features of philosophizing with children as a method of work leading to the formation of attitudes of respect for the truth and responsibility for the word, which must be introduced into the curriculum of future teachers, are outlined. The article specifies the tasks of the future teacher-educator, which relate to two main levels of activity in the context of respect for the truth and responsibility for the word – as a recipient and creator of information. In this perspective, the skills of finding true information, recognizing manipulations and forming the habit of checking their sources, characterizing the user as the recipient of the message, become important. The article emphasizes that the education of respect for the truth and responsibility for the word in the context of the functioning of the individual in the virtual community is one of the main tasks of the modern school.

Key words: falsehood; philosophizing with children; education in respect for truth, education for responsibility for the words, philosophy.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] W. Chudy, The philosophy of lies. Lie as a phenomenon of evil in the world of people and societies. Warsaw: Oficyna Wydawnicza Volumen, 2003.
- [2] W. Chudy, Lie as a method. Essay on Society and Lie. Warsaw: Oficyna Naukowa, 2007.
- [3] T. Witkowski, Psychology of lies. Unus, 2002.
- [4] J. Kucharski, The Justified Lie in Contemporary Applied Ethics. Krakow:

WAM Publishing House, 2014.

- [5] W. Chudy, Między Werterem a Stawroginem or on the value in human life. [Electronic resource]. Available: <https://is.gd/A7L50L> Data zvernennia: Zhovt. 10, 2022.
- [6] W. Chudy, The philosophy of lies. Lie as a phenomenon of evil in the world of people and societies. Warsaw: Oficyna Wydawnicza Volumen, 2003.
- [7] T. Styczeń, Freedom in truth. Lublin: Scientific Society of the Catholic University of Lublin, 2013.
- [8] K. Chałas, Education towards values: elements of theory and practice. Lublin: Jedność Publishing House, 2006, т. 1, pp. 143–144.
- [9] F. Adamski, Education for the truth. Truth and its enemies: false and false. [Electronic resource]. Available: <https://is.gd/WotaJH> Data zvernennia: Zhovt. 10, 2022.
- [10] W. Chudy, Lie as a method. Essay on Society and Lie. Warsaw: Oficyna Naukowa, 2007. Data zvernennia: Zhovt. 10, 2022
- [11] After: W. Łysiak, The Rzeczpospolita liars. Salon. Nobilis 2004.
- [12] S. Kunowski, Fundamentals of Contemporary Pedagogy. Warsaw: Salesian Publishing House, 2004.
- [13] Cf. E. Szlachta, Realizing moral values and educational achievements of high school students. Krakow: Scriptum, 2021.
- [14] Regulation of the Minister of National Education of February 14, 2017 on the core curriculum for pre-school education and the core curriculum for general education for primary schools, including students with moderate or severe intellectual disability, general education for the first-degree industry school, general education for special school preparing for work and general education for post-secondary schools, Journal of Laws No. of 2017, item 356. [Electronic resource]. Available: <https://is.gd/LqtzaG>
- [15] Ł. Krzywoń, Philosophy with children. A guide for philosophical research with children and youth. Lublin: Academicon Publishing House, 2019.

*Стаття надійшла до редакції
10 жовтня 2022 року*